

ОНОПРІЄНКО

Валентин Іванович —

доктор філософських наук,
професор, завідувач відділу
методології та соціології науки
Центру досліджень науково-
технічного потенціалу та історії
науки ім. Г.М. Доброва
НАН України,
val_onopr@mail.ru

РІД ПАТОНІВ: ІСТОРІЯ, ГЕНЕАЛОГІЯ, ВИДАТНІ ПРЕДСТАВНИКИ

Рецензія на книгу «Рід Патонів:
історико-генеалогічне дослідження. Документи»

У книзі (Дмитрієнко М.Ф., Томазов В.В. Рід Патонів: історико-генеалогічне дослідження. Документи / за заг. ред. В.А. Смолія. — К.: Інститут історії України, 2013. — 344 с.) на ґрунтовній джерельній базі відтворено історію славетного роду Патонів, що відіграв велику роль в історії, науці та культурі України і Росії. Значну частину документів, опублікованих у виданні, вперше введено до наукового обігу.

Батько Євген Оскарович і син Борис Євгенович Патони, видатні вчені і організатори науки, є брендом України та її наукового поступу в ХХ ст. Національна академія наук України відома у світі як «Патонівська академія наук»: Б.Є. Патон, який символічно народився в день заснування Української академії наук у 1918 р., очолює її вже понад півстоліття. Сьогодні у світі все більше цікавляться і визнають реальний внесок наукових династій, вони привертають до себе увагу фахівців з психології науки. У рецензованій праці на ґрунтовній джерельній базі відтворено історію славетного роду Патонів, що відіграв визначну роль в історії, науці та культурі України і Росії. У виданні опубліковано комплекс документів, багато з яких уперше введено до наукового обігу.

Пошуки авторів довели, що поширена версія про німецьке походження Патонів викликає сумніви. Аналіз прізвища наводить на думку про шотландське коріння. Версія про німецьке походження Патонів з'явилася, ймовірно, тому, що представники роду належали до лютерансько-євангельської конфесії, були пов'язані з багатьма лютеранськими родинами, переважно німецького, остзейського, шведського походження і навіть у документах інколи називалися «фон Паттонами». Слід зазначити, що представники роду тривалий час залишалися вірними віросповіданню батьків. Оскар Петрович був ще лютеранином,

а його дружина — першою православною в роду, тому й діти, відповідно до законів Російської імперії, були охрещені в лоні православної церкви.

На російські терени Патони потрапили, скоріш за все, у першій половині XVIII ст. Першим представником російської гілки був Георг Паттон, придворний кухмістер і мундкох. Його син — Петр-Георг (Петро Юрійович) — був архітектором, служив під керівництвом Ф.Б. Растреллі. Його сини — Павло та Іван — зробили непогану кар'єру, дочка Марія стала дружиною генерала від інфантерії Карла-Густава Врангеля, що значно сприяло підвищенню статусу роду. Історія роду Патонів на російських теренах є характерною для іноземних родів, які поєднали свою долю з Російською імперією. Це був шлях через професіоналізм та сумлінну службу до російського дворянства, чинів і почестей.

Діда Євгена Оскаровича Патона, Петра Івановича Патона (1796—1871), рішенням Санкт-Петербурзького дворянського депутатського зібрання від 12 липня 1862 р. разом зі старшими синами Оскаром та Миколою було визнано в російському спадковому дворянстві і внесено до другої частини Дворянської родовідної книги Санкт-Петербурзької губернії. Це рішення було затверджене указом Сенату по Департаменту герольдії від 14 січня 1863 р. за № 292.

Петро Іванович Патон зробив блискучу кар'єру: сенатор 8-го Департаменту Сенату, кавалер багатьох орденів, генерал від інфантерії. Він був досить заможним поміщиком. Так, 25 липня 1838 р. йому було пожалувано майорат у Сувалкській губернії Царства Польського. Крім того, він володів маєтками в Полтавському повіті Полтавської губернії, в Бельському повіті Смоленської губернії та дерев'яним будинком у Москві. Від шлюбу з Анною Григорівною Гейман, дочкою відомого німецького банкіра, Петро Іванович мав трьох синів і дочку Кароліну, яка стала дружиною полковника Гаврилова.

Старший син цього подружжя Оскар-Югана-Яків (Оскар Петрович) (1823—1893) і був батьком видатного вченого. Він також зро-

бив дуже непогану кар'єру: був консулом Російської імперії у Німці (1865—1886) та Бреславлі (1886—1893), дійсним статським радником, кавалером орденів св. Станіслава 2-го ступеня (1872), св. Володимира 4-го ступеня (1884), св. Анни 3-го (1866) та 2-го (1880) ступенів і французького ордена Почесного легіону (1892).

Від батька Оскар Петрович Патон успадкував сувалкський майорат і купив маєтки у Смоленській та Новгородській губерніях. 20 липня 1859 р. у с. Денисковичі Новозибківського повіту Чернігівської губернії Оскар Петрович одружився з дочкою штабс-ротмістра Катериною Дмитрівною Шишковою. 7 травня 1888 р. рішенням Санкт-Петербурзького дворянського депутатського зібрання до роду Патонів були долучені дружина та діти Оскара Петровича. Це рішення було затверджене указом Урядового Сенату від 28 травня 1889 р. за № 1561.

Один із братів Оскара Петровича — Микола Петрович (1827—1909) був майором, командиром батальйону Санкт-Петербурзького гренадерського полку, дійсним статським радником, кавалером орденів св. Анни 3-го ступеня (1853), св. Станіслава 2-го ступеня (1859), св. Володимира 3-го ступеня (1887). Побрався він з баронесою Ольгою Андріївною фон Арпстофен і мав двох синів: Володимира (1856—?) й Оскара (1858—?) та двох дочок: Анну-Марію (1854—?) і Ольгу (1859—?).

Молодший із братів Патонів — Іван Петрович (1837—1911) був прокурором Смоленського окружного суду. Від шлюбу з дочкою генерал-лейтенанта Софією Михайлівною Фонтон де Веррайон мав шістьох дітей: Анастасію (1864 — до 1873), Петра (1866—1941), Євгена (1867—?), Миколу (1868—?), Олександра (1870—?) та Анну (1871—?). Старшому із синів цього подружжя — Петру Івановичу Патону — 21 березня 1901 р. Височайшим наказом було дозволено приєднати до свого прізвища прізвище свого діда — Фонтон де Веррайон та передавати його старшому в роду. Іван Петрович Патон і його родина були визнані у спадковому дворянстві рішенням Смоленського дворянського депутатського зібрання від

12 жовтня 1873 р. та внесені до другої частини Дворянської родовідної книги Смоленської губернії. Це рішення було затверджене указом Урядового Сенату від 19 листопада 1873 р. за № 4160.

Трагічно склалася доля молодших поколінь роду Патонів. Соціальні потрясіння 1917 року, що знищили імперію, не оминули і роду Патонів, розкидавши членів родини по різних країнах та політичних таборах. Петро Іванович Патон-Фонтон-де-Веррайон, двоюрідний брат Євгена Оскаровича Патона, учасник російсько-японської війни 1904–1905 рр., контр-адмірал, кавалер багатьох орденів, після розпаду імперії служив головним комісаром флоту і портів Чорного та Азовського морів за гетьманату Павла Скоропадського, пізніше перейшов до Збройних сил півдня Росії, брав активну участь у білому русі й згодом емігрував.

Його молодший брат — Микола Іванович, також контр-адмірал — спочатку служив у гетьманському флоті, а потім перейшов до більшовиків, очоливши Училище командного складу

флоту. Подальша доля його невідома, хоча, мабуть, неважко здогадатися. Дружина Миколи Івановича — Ольга Георгіївна Патон — емігрувала. Емігрували також і рідні брати й сестри Євгена Оскаровича Патона.

Починаючи з 1905 р. все життя Євгена Оскаровича Патона та його родини пов'язане з Києвом, Україною, Київським політехнічним інститутом, а з 1929 р. — з Академією наук України. Коли ми працювали над книгою про Євгена Оскаровича Патона (*Оноприенко В.И., Кистерская Л.Д., Севбо П.И. Евгений Оскарович Патон.* — К.: Наук. думка, 1988), то здійснили досить широкий пошук архівних документів у архівосховищах Києва, Москви, Ленінграда, але він поступається зробленому при підготовці рецензованої праці. Комплекс знайдених і опублікованих документів дозволив скласти детальну генеалогію роду Патонів. Однак зміст видання виходить за межі історичної генеалогії, він є реальним внеском в історію науки і зацікавить багатьох учених, викладачів та студентів вищих навчальних закладів.